

Research Paper

Discourse Analysis of the First-Grade Persian Textbook from the Perspective of Life Skills Education Using the Shannon Entropy Method

Ezatollah Kalantari Khandani

Assistant Professor, Department of Language and Literature, Farhangian University, Tehran, Iran. (Corresponding Author). (ezatollahk@gmail.com)

Hamidreza Behrouzifar

Master's student in Persian Language Education, Farhangian University, Tehran, Iran. (m.mohnia91@gmail.com)

10.22034/lda.2025.144515.1090

Received:

September, 13, 2025

Accepted:

September, 29, 2025

Available

online:

September, 29, 2025

Keywords:

discourse analysis, life skills, Persian textbook, Shannon Entropy.

Abstract

This study aims to conduct a discourse analysis of the first-grade Persian textbook from the perspective of life skills education, employing an innovative approach. The research method involves discourse and content analysis, with the Shannon Entropy method serving as a creative analytical tool. This quantitative method evaluates the text, images, and questions in terms of engaging students with various life skills. The text under study is the first-grade Persian textbook published in 2023. Since the sample and population were identical, the entire content of the textbook was selected and analyzed. The findings from the content analysis using the Shannon Entropy method revealed that the life skills addressed in the textbook, in order of frequency, are: effective communication (frequency: 116), empathy (frequency: 114), self-awareness (frequency: 105), problem-solving (frequency: 77), decision-making (frequency: 71), creative thinking (frequency: 47), interpersonal relationships (frequency: 44), coping with negative emotions (frequency: 27), and critical thinking (frequency: 23). Additionally, the results indicated that self-awareness, interpersonal relationships, coping with negative emotions, problem-solving, and creative thinking have an importance coefficient of 0.11, while empathy, decision-making, effective communication, and critical thinking have an importance coefficient of 0.1. Therefore, it can be concluded that, despite the inclusion of all life skills in the first-grade Persian textbook, their importance coefficients are relatively low, suggesting a need for greater emphasis on all life skills.

مقاله پژوهشی

تحلیل گفتمان کتاب فارسی پایه اول دبستان از منظر آموزش مهارت‌های زندگی با استفاده از روش

آنتروپی شانون

عزت‌اله کلاتری خاندانی (نویسنده مسؤول)

استادیار گروه زبان و ادبیات دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. (ezatollahk@gmail.com)

حمیدرضا بهروزی‌فر

دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

(m.mohnia91@gmail.com)

10.22034/lda.2025.144515.1090

چکیده

هدف این پژوهش، تحلیل گفتمان کتاب فارسی پایه اول ابتدایی از منظر آموزش مهارت‌های زندگی با رویکردی نوآورانه است. روش این تحقیق، تحلیل گفتمان و محتوا و ابزار خلاقانه آن، روش آنتروپی شانون است. در این روش که نوعی تجزیه تحلیل کمی است، به ارزشیابی متن، تصویر و سؤالات از حیث درگیر کردن دانش‌آموز با انواع مهارت‌های زندگی می‌پردازد. جامعه مورد بررسی، کتاب فارسی پایه اول ابتدایی چاپ ۱۴۰۲ است. از آنجایی که حجم نمونه و جامعه در این تحقیق برابر بودند تمامی محتوای کتاب به عنوان نمونه، انتخاب و تحلیل شد. یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای کتاب فارسی با روش آنتروپی شانون نشان داد که به ترتیب مهارت‌های برقراری ارتباط مؤثر (فراوانی ۱۱۶)، همدلی (فراوانی ۱۱۴)، خودآگاهی (فراوانی ۱۰۵)، حل مسأله (فراوانی ۷۷)، تصمیم‌گیری (فراوانی ۷۱)، تفکر خلاق (فراوانی ۴۷)، ارتباط بین فردی (فراوانی ۴۴)، مقابله با هیجانات منفی (فراوانی ۲۷) و تفکر انتقادی (فراوانی ۲۳) را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین نتایج نشان داد مهارت‌های خودآگاهی، ارتباط بین فردی، مقابله با هیجانات منفی، حل مسأله و تفکر خلاق، دارای ضریب اهمیت ۰.۱۱ و مهارت‌های همدلی، تصمیم‌گیری، برقراری ارتباط مؤثر و تفکر انتقادی، دارای ضریب اهمیت ۰.۱ می‌باشند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت علی‌رغم در نظر گرفتن تمامی مهارت‌ها در کتاب فارسی دوره اول ابتدایی، ضریب اهمیت آنها پایین بوده و جا دارد که به تمامی مهارت‌های زندگی نگاه ویژه‌ای شود.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۶/۲۲

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۷/۰۷

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۷/۰۷

واژه‌های کلیدی:

تحلیل گفتمان،
مهارت‌های زندگی،
کتاب فارسی،
آنتروپی شانون.

استناد: کلاتری خاندانی، عزت‌اله و حمیدرضا بهروزی‌فر (۱۴۰۴). «تحلیل

گفتمان کتاب فارسی پایه اول دبستان از منظر آموزش مهارت‌های زندگی

با استفاده از روش آنتروپی شانون»، نشریه تحلیل گفتمان ادبی، ۳ (۲)،

۱. مقدمه و بیان مسأله

کتاب‌های درسی یکی از مهمترین امکانات یادگیری و آموزش در سیستم‌های آموزشی هستند و منابع اصلی برنامه درسی مدارس می‌باشند و به لحاظ نقش و جایگاه خود برای حفظ حیثیت علمی و فرهنگی در نظام آموزشی هر کشوری از اهمیت خاصی بهره‌مند هستند. کتاب‌های درسی یکی از ابزارهای یادگیری می‌باشند که هنوز هم در نظام‌های آموزشی کشورهای مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرند. هر چند که امروزه در اثر رشد و توسعه فناوری اطلاعات، رسانه‌های نوشتاری کم اهمیت معرفی می‌شوند ولی بسیار دور از ذهن به نظر می‌رسد که با رشد فناوری، کتاب درسی از حوزه یادگیری حذف شود (خادمی اشکذری و پیرفیروز رجایی، ۱۴۰۱: ۷۷).

تحقیق در خصوص تحلیل کتاب‌های درسی نیز کوشش ارزنده‌ای است؛ زیرا بسیاری از معلمان و دانش‌آموزان از آن بهره می‌شوند و این مطالعات در طراحی فرصت‌های ارزنده برای یادگیری دانش‌آموزان تأثیرگذار است. همچنین، مطالعه و بررسی کتاب‌های درسی می‌تواند ارتباط بین برخی از مشکلات یادگیری دانش‌آموزان با برنامه درسی را آشکار سازد و کمک کند که مفاهیم برنامه درسی به شکل مناسبی در کتاب‌های درسی قرار داده شود. محتوای برنامه درسی از لحاظ نقشی که در تحقق اهداف دارد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از آنجا که برنامه‌ریزی، تدوین، تغییر و به روز کردن کتب درسی، یکی از ضروریات نظام آموزشی است، تحلیل و بررسی علمی آن اهمیت خاصی پیدا می‌کند. این تحلیل به مسؤولان و مؤلفان کتاب‌های درسی کمک می‌کند تا در هنگام تدوین و انتخاب محتوای کتاب‌های درسی، دقت بیشتری کنند تا ضمن تسهیل یادگیری، زمینه رشد و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را فراهم آورند؛ در حقیقت تحلیل محتوا کمک می‌کند تا مفاهیم، اصول، نگرش‌ها، باورها و همه اجزای مطرح شده در قالب درس‌های کتاب، مورد بررسی علمی قرار گیرند. از سوی دیگر با تحلیل محتوا نقاط ضعف محتوا روشن‌تر شده و ضرورت ایجاد یک برنامه استاندارد، بیشتر درک می‌شود (نوراله دزفولی، ۱۴۰۲: ۲۳).

یکی از مهم‌ترین مقوله‌هایی که می‌بایست در کتاب‌های درسی مورد واکاوی و تحلیل قرار گیرد، آموزش مهارت‌های زندگی است. مهارت‌های زندگی، توانایی‌هایی هستند که به ما کمک می‌کنند تا در موقعیت‌های مختلف، عاقلانه و صحیح رفتار کنیم؛ به طوری که با خود و دیگران، سازگارانه ارتباط برقرار کرده و بدون توسل به خشونت، بتوانیم مسایل پیش آمده را حل نماییم و ضمن کسب موفقیت در زندگی، احساس شادمانی داشته باشیم. سازمان بهداشت جهانی، تعریف مهارت‌های زندگی را به صورت زیر ارائه می‌دهد: مهارت‌های روانی -

اجتماعی که به ما کمک می‌کنند با نیازها و چالش‌های زندگی روزمره بهتر کنار بیاییم. امروزه علی‌رغم ایجاد تغییرات عمیق فرهنگی و تغییر در شیوه‌های زندگی، بسیاری از افراد در رویارویی با مسائل زندگی، فاقد توانایی‌های لازم و اساسی هستند و همین امر، آنان را در مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی روزمره و مقتضیات آن آسیب‌پذیر کرده است. تحقیقات گسترده و قابل تأملی دربارهٔ مهارت‌های کلامی، جسمی و مهارت‌های اجتماعی انجام شده است؛ اما واکاوی و تحلیل کتاب‌های درسی آموزش و پرورش در دورهٔ اول، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از این رو، می‌توان اذعان داشت که پژوهش حاضر، مسیر بازبینی کتاب‌های درسی را تسهیل خواهد کرد (غیائی و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۷).

بنابراین، تحلیل گفتمان کتاب‌های درسی پایهٔ اول دورهٔ ابتدایی بر اساس مهارت‌های زندگی می‌تواند باعث رشد و ارتقای مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های رشد فردی دانش‌آموزان شود. بر این اساس، می‌توان گفت کتاب‌هایی که مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی را مورد توجه قرار دهند، می‌توانند محتوای مناسبی برای آموزش دانش‌آموزان باشند که امور جمعی را بهتر انجام دهند، بهتر یاد بگیرند و مسئولیت کارهای خود را بپذیرند. بر این اساس، انجام تحلیل محتوای کتاب درسی پایهٔ اول دورهٔ ابتدایی بر اساس مهارت‌های زندگی، ضروری به نظر می‌رسد. از سوی دیگر، با توجه به اینکه تاکنون پژوهشی مشاهده نشده که به تحلیل محتوای کتاب فارسی پایهٔ اول دبستان از منظر مهارت‌های زندگی با استفاده از تکنیک آنتروپی شانون بپردازد، نویسندگان پژوهش حاضر در صدد هستند که میزان توجه این کتاب را به بحث مهارت‌های زندگی به عنوان اولین کتاب فارسی که دانش‌آموزان، مورد مطالعه قرار می‌دهند، مورد بررسی و واکاوی قرار دهند. بدین ترتیب سؤال کلی این پژوهش عبارتست از اینکه، تا چه اندازه در محتوای کتاب فارسی پایهٔ اول دبستان به مهارت‌های زندگی توجه شده است؟

روش این پژوهش، توصیفی از نوع تحلیل محتواست. تحلیل محتوا دارای سه مرحلهٔ اصلی: ۱. آماده‌سازی و سازماندهی ۲. بررسی پیام و ۳. پردازش داده‌هاست. کانون توجه این پژوهش، مرحلهٔ سوم تحلیل، یعنی پردازش داده‌هاست. از این رو به منظور تحلیل گفتمان کتاب فارسی پایهٔ اول ابتدایی از نظر میزان پرداختن به مهارت‌های زندگی از فن «تحلیل محتوا» استفاده شد. بدین منظور محتوای کتاب فارسی چاپ ۱۴۰۲، به‌عنوان جامعهٔ مورد مطالعه در نظر گرفته شد و از آنجایی که حجم جامعه و نمونه برابر بود، تمام محتوای کتاب فارسی اول ابتدایی به عنوان نمونه آماری انتخاب و مورد تحلیل قرار گرفت. برای استخراج فراوانی مقوله‌ها، مهارت‌های زندگی در محتوای کتاب فارسی، از جدول تحلیل محتوا که توسط محقق طراحی شده بود، استفاده شد. به صورتی که این جدول از یک سو، شامل نه مقوله (خودآگاهی، همدلی،

تصمیم‌گیری، برقراری ارتباط، ارتباط بین فردی، مقابله با هیجانات منفی و استرس، حل مسئله، تفکر خلاق و تفکر انتقادی) و مفهوم کلیدی مربوط به مهارت‌های زندگی بوده و از سوی دیگر، شامل متون، فعالیت‌ها و تصاویر مربوط به فصول کتاب است که فراوانی مشاهده شده مربوط به هریک از مقوله‌ها بر اساس چک لیست‌های تهیه شده، در آن ثبت شد.

روش جمع آوری اطلاعات به شیوه تحلیل گفتمان و محتوا، نیازمند تعیین روایی و ضریب اعتبار یا پایایی تحقیق، به منظور نشان دادن جامع و مانع بودن انتخاب مقوله‌ها و صحت عمل در کدگذاری آن‌هاست. بنابراین، برای تعیین روایی تحقیق، ابتدا قسمت‌هایی از متن، فعالیت‌ها و تصاویر کتاب فارسی که از نظر محقق دارای مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی بودند و تعدادی که فاقد مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی بودند به عنوان نمونه انتخاب و در اختیار ۵ نفر از کارشناسان این حوزه قرار داده و از آنها خواسته شد تا نظر تشخیصی خود را در مقابل هر واحد تحلیل اعلام کنند. نظرات پیشنهادی کارشناسان مورد توجه قرار گرفت و با مقایسه نظرات ایشان، فهرست واریسی تحلیل محتوا در قالب نه مقوله اصلی تهیه شد و روایی محتوایی ابزار تحقیق حاصل شد. همچنین، جهت تعیین ضریب اعتماد یا پایایی ابزار تحقیق از فرمول ویلیام اسکات، به شرح ذیل استفاده شد. بدین طریق که درصدی از کل صفحات کتاب، به همراه تعاریف عملیاتی به سه پژوهشگر برای کدگذاری داده شد. کدگذاری مقوله‌ها و شاخص‌های آن‌ها برابر دستورالعمل صورت گرفت و درصد توافق سه کدگذار از طریق فرمول زیر محاسبه شد.

الف) در مرحله اول درصد توافق مشاهده شده با فرمول زیر بدست آمد:

$$(۱-۳) \quad 100 \times \frac{\text{مقوله مورد های توافق}}{\text{کل مقوله های نمونه}} = \text{توافق مشاهده شده}$$

ب) در مرحله دوم توافق مورد انتظار با فرمول زیر بدست آمد

$$(۲-۳) \quad pI = \sum \frac{k(\text{تعداد کل زیر مقوله ها})}{I-1} = \text{توافق مورد انتظار}$$

پ) در آخرین مرحله، ضریب قابلیت اعتماد با استفاده از درصد توافق مشاهده شده و درصد توافق مورد انتظار با فرمول زیر محاسبه شد.

$$(۳-۳) \quad \text{قابلیت اعتماد} = \frac{\text{درصد توافق مورد انتظار} - \text{درصد توافقی مشاهده شده}}{\text{درصد توافق مورد انتظار} - 1}$$

بدین ترتیب، درصد توافق میان سه کدگذار از طریق فرمول فوق محاسبه شده و پایایی (۰/۸۶) برای تحقیق به دست آمد که نشان از اعتبار ابزار این تحقیق داشت. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از این تحقیق، از روش‌های آمار توصیفی (جداول فراوانی) و روش آنتروپی شانون (جوی و توماس کاور) (Joy; Thomas M. Cover)

(56-13: 2006) استفاده شده است. بدین صورت که پس از رمزگذاری پیام و مقوله‌بندی آن، اطلاعات حاصله تحلیل شدند. امروزه، برای تحلیل داده‌ها روش‌های بسیاری ارائه شده که اساس آنها درصداگیری از فراوانی مقوله‌هاست. در این تحقیق، تلاش شده با روش جدیدی که برگرفته از نظریه سیستم‌هاست، داده‌ها پردازش شوند. این روش «آنتروپی شانون» نام دارد که در بحث تحلیل محتوا، نگاه جدیدی به پردازش داده‌ها دارد. براساس این روش، تحلیل داده‌ها بسیار قوی‌تر و معتبرتر انجام خواهند شد. در نظریه اطلاعات، «آنتروپی» شاخصی است برای اندازه‌گیری عدم اطمینان که با یک توزیع احتمال بیان می‌شود به کار می‌رود. براساس این نظریه، که به مدل جبرانی مشهور است، محتوای کتاب فارسی پایه اول دوره ابتدایی از نظر میزان توجه به بهره‌گیری از مفهوم، به ۹ نشانگر طبقه‌بندی شده است. ابتدا پیام برحسب مقوله‌ها به تناسب هر پاسخگو در قالب فراوانی، شمرده و براساس داده‌های جدول فراوانی مراحل زیر به ترتیب اجرا شد:

مرحله اول: ماتریس‌های جدول فراوانی بهنجار شده از رابطه زیر به دست آمد:

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (i=1, 2, 3, \dots, m, j=1, 2, \dots, n)$$

F = فراوانی مؤلفه P = هنجار شده ماتریس فراوانی i = شماره پاسخگو
 n = تعداد مؤلفه m = تعداد پاسخگو j = شماره مؤلفه

مرحله دوم: محاسبه بار اطلاعاتی هر مؤلفه و قرار دادن آن در ستون‌های مربوطه از رابطه زیر به دست آمد:

$$E_{j=k} = \sum_{i=1}^m [P_{ij} \ln P_{ij}] \quad (i=1, 2, 3, \dots, m, j=1, 2, \dots, n) \quad k = \frac{1}{Ln M}$$

E_j = بار اطلاعاتی P = هنجار شده ماتریس فراوانی i = شماره پاسخگو
 m = تعداد پاسخگو j = شماره مؤلفه L_n = لگاریتم n = تعداد

مرحله سوم: محاسبه ضریب اهمیت هریک از مؤلفه‌ها از رابطه زیر و با استفاده از بار اطلاعاتی آنها به دست آمد. هر مقوله‌ای که بار اطلاعاتی بیشتری داشته باشد، اهمیت (WJ) بیشتری دارد (آذر، ۱۳۸۰).

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^m E_j}$$

E_j = بار اطلاعاتی W_j = درجه اهمیت j = شماره مؤلفه n = تعداد مؤلفه

j شاخصی است که ضریب اهمیت هر مقوله را در یک پیام، با توجه به شکل پاسخگوها، مشخص می‌کند. لازم به ذکر است، در محاسبه E_j مقادیر P_{ij} که برابر صفر باشد به دلیل بروز خطا و جواب بی‌نهایت در محاسبات ریاضی با عدد بسیار کوچک $0/00001$ جایگزین شده است (عظیمی و همکاران: ۱۳۹۶: ۹۲).

شمارش واحدها در سه بخش متن، تصویر و تمرین (فعالیت) به طور جداگانه انجام شده است. مقوله‌بندی در این تحقیق با روش جعبه‌ای است؛ یعنی طبقات (مقوله‌ها) پیش از اجرای تحقیق تعیین شده‌اند و به همین دلیل به آن، شمارش از پیش تعیین شده نیز می‌گویند.

۲. پیشینه پژوهش

بسیاری از مطالعات انجام شده، نشان می‌دهد که آموزش مهارت‌های زندگی، در واقع، کشف نیروهای درونی افراد و فعال کردن ابزارهای مقابله‌ای و تجهیز امکانات فرد برای مقابله درست با چالش‌های زندگی است (میرزایی، ۱۴۰۱: ۶۲). بر همین سیاق، پژوهشگران باور دارند که آموزش‌های مهارت‌های زندگی، باعث شکوفایی مهارت حل مسئله خواهد شد و به افراد کمک می‌کند تا در برخورد با شرایط استرس‌زا و مشکلات، به طور سازگارانه‌تری عمل نمایند (نوراله دزفولی، ۱۴۰۲: ۳۱). تحقیقات بر فرآیندهای اجتماعی کردن افراد نیز متمرکز شده‌اند، آموزش و پرورش می‌بایست، شهروند وظیفه‌شناس تربیت کند تا نابسامانی‌های اجتماعی را به حداقل برساند. بنابراین، نکته قابل توجه، این است که به این نیاز ضروری اجتماعی شدن اهمیت ویژه داده شود و مقدمات آن فراهم گردد (ریگی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۰). گبینگا ادوالی (Gebenga Adewali) (2011) بر این باور است که مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های فردی، تصمیم‌گیری و مهارت‌های تفکر انتقادی از جمله مهارت‌هایی هستند که در رشد فکری کودکان نقش دارند. بندک و همکاران (۱۳۹۳: ۱۹۱) تأکید دارند که در آموزش ابتدایی، آموزش مهارت‌های فکری پایه و رشد فکری کودکان به عنوان اهداف اساسی تعلیم و تربیت به حساب می‌آیند. از این رو، می‌توان گفت که مهارت‌های زندگی، توانایی‌های مورد نیاز کودکان و بزرگسالان هستند و چون به مثابه رفتارهای انطباقی، مثبت تلقی می‌شوند، باعث می‌گردند که افراد در چالش‌های زندگی روزمره به شکل مؤثرتری عمل کنند.

کریمی (۲۴:۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «تحلیل و ارزیابی تعدادی از کتاب‌های درسی دوره ابتدایی از نظر میزان توجه به آموزش مهارت‌های زندگی با تأکید بر مهارت‌های ارتباطی و مقابله‌ای سازگاران» محتوای کتاب‌های آموزش قرآن، ریاضی، هدیه‌های آسمانی، مطالعات اجتماعی، تفکر و پژوهش و کار و فناوری دوره ابتدایی سال تحصیلی ۹۹ - ۱۳۹۸ را بر اساس مهارت‌های ارتباطی و مقابله‌ای سازگاران، با روش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا بررسی کرده است. در همه صفحات کتاب‌های بررسی شده ۷۸۴ بار به موضوع مهارت‌های زندگی پرداخته شده که از این تعداد، بیشترین توجه (۳۶ درصد) مربوط به برقراری مهارت روابط بین فردی سازگاران و کمترین توجه (۵/۱۷ درصد) مقابله با استرس‌هاست. کتاب آموزش قرآن در مجموع شش پایه، ۲۰۸ بار، ریاضی ۱۶۰ بار، هدیه‌های آسمانی ۱۸۳ بار و مطالعات اجتماعی در مجموع چهار پایه ۱۷۴ بار به آموزش این مهارت‌ها پرداخته است. با توجه به یافته‌ها نتیجه گرفته می‌شود که در کتاب‌های اشاره شده، باید توجه بیشتری به مهارت‌های مقابله با استرس‌ها و هیجان‌ها شود.

ریگی‌نژاد و همکاران (۹۱:۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب فارسی سوم بر اساس مهارت‌های زندگی» مهارت‌هایی چون مهارت خودآگاهی، مهارت همدلی، مهارت روابط بین فردی، مهارت حل مسئله و مهارت تفکر خلاق را مورد بررسی قرار دادند. روش پژوهش مورد استفاده در این پژوهش، روش تحلیل محتوا با استفاده از روش آماری توصیفی و برگرفته از روش ویلیام رومی بود. جامعه آماری این پژوهش نیز «کتاب‌های فارسی بخوانیم» دوره ابتدایی در پایه سوم ابتدایی و نمونه آماری نیز دو بخش متن و فعالیت کتاب‌ها بوده است. یافته‌های بدست آمده از تحلیل نشان داد که بین میزان توجه به هر یک از مؤلفه‌های آموزش مهارت‌های زندگی تفاوت وجود دارد. به طوری که مهارت همدلی با بیشترین درصد و مهارت حل مسئله، کمترین درصد بکار گرفته شده هستند.

عظیمی و همکاران (۸۷:۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «مطابقت برنامه درسی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی براساس مفروضه‌های نظام سلامت» به یافته‌های زیر دست یافته‌اند: با توجه به این که ابزار مهم آموزش و پرورش ایران کتب درسی می‌باشند و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی، هدف اصلی این پژوهش، تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، براساس مؤلفه‌های آموزش مهارت زندگی از قبیل مهارت خودآگاهی، روابط بین فردی، حقوق مسئولیت، مهارت حل مسأله، مهارت همدلی بوده است. روش تحلیل محتوای پژوهش، روش تحلیل واحد صفحات متون، پرسش‌ها، تمرین‌ها و تصاویر بودند. جامعه مورد بررسی در پژوهش آنها، عبارت است از:

کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی سوم، چهارم و پنجم. نتایج پژوهش، نشان داده است که کتب درسی مورد نظر نسبتاً خوب به آموزش مهارت‌های زندگی پرداخته‌اند.

۳. چهارچوب نظری

مهارت‌های زندگی، به توانایی‌هایی اشاره دارند که سازگاری و رفتار مثبت و مفید را فراهم می‌آورند. این توانایی‌ها، فرد را قادر می‌سازند، مسؤولیت‌های نقش اجتماعی خود را بپذیرد و بدون لطمه زدن به خود و دیگران با خواست‌ها و نیازها و انتظارات و مشکلات روزانه به ویژه در روابط بین فردی به شکل مؤثری روبرو شود. بر همین سیاق، اثربخشی مهارت‌های زندگی، با تأکید بر جنبه‌های عینی، شامل: درگیری و مشارکت فعال افراد، رفتارهای قابل مشاهده، نمایش‌های جسمانی و عینی، عقاید نظری و انتزاعی محرز می‌گردد. انواع مهارت‌های زندگی عبارتند از: مهارت خودآگاهی، مهارت همدل، مهارت روابط بین فردی، مهارت ارتباط مؤثر، مهارت مقابله با استرس، مهارت مقابله با هیجانات منفی، مهارت حل مسئله، مهارت تصمیم‌گیری، مهارت تفکر خلاق و مهارت تفکر نقادانه که توضیح مختصری درباره هر کدام ذکر می‌شود:

۱. مهارت خودآگاهی (Self-Awareness): خودآگاهی عبارتند از: ۱. آگاهی از نقاط ضعف و قوت خود ۲. شناخت واقع‌بینانه از خود ۳. شناخت و آگاهی از حقوق و مسؤولیت‌ها ۴. شناخت ارزش‌ها. مهارت خودآگاهی، توانایی شناخت از نیازها نقاط ضعف و قوت خواسته‌ها، رغبت‌ها و تصویر واقع‌بینانه از خود است تا حقوق فردی، اجتماعی و مسؤولیت‌های خود را بهتر بشناسیم. با کسب این مهارت به این سؤال اساسی پاسخ می‌گوییم. من کیستم؟ (میرزایی، ۱۴۰۱: ۶۷).

۲. مهارت همدلی (Empathy): در واقع همدلی یعنی این که فرد بتواند مسایل دیگران را حتی زمانی که در آن شرایط قرار ندارد، درک کند و به آن‌ها احترام بگذارد. این مهارت، موجب می‌شود تا به دیگران توجه کرده و آن‌ها را دوست داشته باشیم و خود نیز مورد توجه و دوست داشتن دیگران قرار بگیریم و با ایجاد روابط اجتماعی بهتر به هم نزدیکتر شویم.

۳. مهارت روابط بین فرد (Interpersonal Relationship Skills): اشاره به روابط بین فردی دارد که موجب می‌شود ضمن تقویت روحیه مشارکت، اعتماد واقع‌بینانه و همکاری با دیگران، بتوانیم مرزهای روابط بین خود و کسانی را که دوستشان داریم تشخیص داده و در جهت ایجاد روابط صمیمانه و دوستانه قدم برداریم و هر چه زودتر پیش از آن که مورد آسیب جدی قرار گیریم به دوستی‌های نامناسب و ناسالم خود خاتمه دهیم؟ (نعیم و رضایی، ۱۳۹۵: ۲۷).

۴. مهارت ارتباط مؤثر (Effective Communication): بدین معناست که فرد می‌داند چگونه موقعیت دیگران را درک کند و به سخنان آنان، فعالانه گوش دهد. این مهارت همچنین نشان

می‌دهد که فرد می‌داند، چگونه دیگران را از احساس و نیازهای خود، آگاه کند تا ضمن به دست آوردن خواسته خود، طرف مقابل نیز احساس رضایت نماید. اجزای این مهارت عبارتند از:

۱. ارتباط کلامی یا غیرکلامی صحیح
۲. اظهار وجود
۳. صحبت با دیگران به طور صحیح
۴. کنار گذاشتن خجالت و درست گوش دادن (رحیم‌زاده و خانیکی، ۱۳۹۸: ۵۴).

۵. مهارت مقابله با استرس (Coping with Stress): بدین نکته اشاره دارد که فرد، استرس مفید و استرس غیرمفید را می‌شناسد و راه‌های کنترل آنها را نیز می‌داند. استرس مفید و لازم، همان ترس واقعی یا عاقلانه است. برای مثال، وقتی به چهارراه شلوغی می‌رسید، بجاست که از تصادف با وسایل نقلیه بترسید و نگران جان خود باشید. این نوع استرس‌ها نه تنها طبیعی هستند بلکه برای بقای ما لازم‌اند (میرزایی، ۱۴۰۱: ۹۴).

۶. مهارت مقابله با هیجانات منفی (Coping with Emotions): هیجان، کلمه‌ایست که در فارسی، بیشتر برای احساسات و حالات پرشور و پر انرژی از آن استفاده می‌کنیم؛ ولی در روانشناسی برای بیان تمام حالات احساسی و روانی مثبت و منفی و علائم جسمانی و روانی همراه آن به کار می‌رود. برخی هیجانات عبارتند از خشم، ترس، عشق و محبت، تنفر، امید، ناامیدی، نگرانی، احساس حقارت، غرور، غم و اندوه، شادی، تعجب، شرم، پشیمانی، دلسوزی و... داشتن احساسات منفی، کاملاً عادی است؛ اما نکته مهم، آن است که این احساسات بازگو شوند تا روی هم انباشته نشده و منجر به بیماری و فشار عصبی نگردند ولی باید به نحوی بیان شوند که برای خود یا سایرین احتمال خطر به وجود نیآوریم. هیجانات منفی چندان خوشایند نیستند، ولی وجود دارند. داشتن مهارت مقابله با آنها به افزایش کیفیت زندگی کمک می‌کند. مهارت مدیریت هیجان، فرد را قادر می‌سازد تا هیجان‌ها را در خود و دیگران تشخیص داده، نحوه تأثیر آنها را بر رفتار بداند و بتواند واکنش مناسبی به هیجان‌های مختلف نشان دهد (خادمی اشکذری و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۱).

۷. مهارت حل مسئله (Problem Solving): حل مسئله، فرایندی است که فرد سعی می‌کند راه‌حل‌های مؤثر و سازگارانه‌ای برای مسائل زندگی روزمره خود پیدا کند. اگر حل مسئله به صورت درستی صورت بگیرد منابع روانی مثبت (مانند رضایت از زندگی و عزت نفس) را افزایش می‌دهد و منابع روانی منفی (مانند علائم بیماری‌های روانی و مشکلات سلامت روان) را کاهش می‌دهد. افراد در زمان مواجهه با مسائل، معمولاً به دو شیوه هیجان‌مدار و مسأله‌مدار برخورد می‌کنند. در رویکرد هیجان‌مدار، افراد، بیشتر تمرکز بر هیجانات دارند. پس فرد برای کاهش احساسات منفی خود در مواجهه با مشکلات، به رفتارهای مخربی نظیر سیگار کشیدن یا مشروب خوردن روی می‌آورد اما اگر رویکرد

مسأله‌مدار داشته باشد، در وهله اول می‌پذیرد که مشکلش قابل حل است. در ادامه، تمام راه‌حل‌های ممکن را مورد بررسی قرار می‌دهد و با توجه به پیامدها، بهترین گزینه را برای حل مشکل خود انتخاب می‌کند (چناری و نجفی، ۱۳۹۴: ۸۹).

۸. مهارت تصمیم‌گیری (Decision Making): مهارت تصمیم‌گیری، روش‌های صحیح تصمیم‌گیری منطقی را به ما می‌آموزد، توجه و دقت‌مان را در پروسه تصمیم‌گیری بالا می‌برد و باعث پایین آمدن میزان خطا هنگام تصمیم‌گیری می‌شود. افراد، همواره در حال تصمیم‌گیری‌های مهم هستند. اگر هر فرد بتواند واقعیت را به طور دقیق تحلیل کند و نسبت به ویژگی‌های خود، آگاهی درستی داشته باشد، می‌تواند تصمیم مناسب و عاقلانه‌ای نیز بگیرد (نوراله دزفولی، ۱۴۰۲: ۶۷).

۹. مهارت تفکر خلاق (Creative Thinking): فکر خلاق سبب می‌شود که نحوه تفکر و نگاه ما نسبت به مسائل مختلف، جهت درستی داشته باشد. در بسیاری از موارد اگر فرد، کمی خلاقیت به خرج دهد، می‌تواند مشکلات را به راحتی برطرف کند. داشتن تفکر خلاق در همه زمینه‌ها مانند مشکلات خانوادگی، تربیت فرزند، مسائل محل کار و سایر موارد، بسیار کارآمد است. علاوه بر آن، پیشرفت انسان در همه زمینه‌ها با تفکر خلاق، ارتباط بسیار نزدیکی دارد. یعنی فرد علاوه بر آن که می‌تواند مشکل خود را حل کند، می‌تواند به دیگران نیز برای حل مشکل کمک کند (رضوانی و امیری، ۱۳۹۲: ۱۴۹).

۱۰. مهارت تفکر نقادانه (Critical Thinking): این مهارت‌ها عبارتند از: ۱- ادراک تأثیرات اجتماعی و فرهنگی بر ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتار ۲- آگاهی از نابرابری، پیش‌داوری‌ها و بی‌عدالتی‌ها ۳- واقف شدن به این مسئله که دیگران همیشه درست نمی‌گویند ۴- آگاهی از نقش یک شهروند مسؤول. کسانی که از تفکر نقادانه برخوردارند، فریب دیگران را نمی‌خورند و به راحتی جذب گروه‌ها و افراد و مواد مخدر نمی‌شوند؛ چرا که همواره با سؤال کردن به عاقبت کار می‌اندیشند. تفکر خلاق و تفکر نقاد، دو روی یک سکه‌اند؛ چرا که در اولی، فرد سعی می‌کند ایده‌ها، مفاهیم یا پدیده‌های هنری را ارائه کند که بی‌نظیر و بدیع باشند حال آنکه در دومی، تلاش فرد، این است که نقاط قوت و ضعف ایده‌ها، راه‌حل‌ها و مفاهیم را روشن کند. به عبارتی ریشه تفکر نقاد در شک‌گرایی است (مصطفایی، ۱۳۹۷: ۶۴).

۴. بحث و بررسی

کتاب فارسی ابتدایی که در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ تدریس شده است، جمعاً دارای ۱۱۴ صفحه است که در چهار بخش (نگاره‌ها؛ آموزش نشانه‌های ۱ و ۲ و روان‌خوانی) و

بسیست و یک درس تنظیم شده است. جدول شماره (۱) فراوانی شاخص‌های مهارت‌های زندگی در متن، فعالیت و تصاویر کتاب را نشان می‌دهد.

جدول ۱: توزیع فراوانی مولفه‌های مهارت‌های زندگی در محتوای کتاب فارسی اول ابتدایی

مقوله	شاخص	متن	فعالیت	تصویر	جمع کل
خودآگاهی	آشنایی با عملکرد بدن	۲	۴	۴	۱۰
	آگاهی از راه‌های مراقبت از خود	۴	۶	۷	۱۷
	آگاهی از میزان ارزشمندی خود	۲	۵	۴	۱۱
	تصویر واقع بینانه از خود	۸	۸	۱۳	۲۹
	آگاهی از نقاط قوت و ضعف خود	۱	۴	۰	۵
	آگاهی از احساس و علاقه خود	۸	۹	۱۶	۳۳
	جمع کل	۲۵	۳۶	۴۴	۱۰۵
همدلی	درک احساس دیگران	۶	۱۱	۲۳	۴۰
	درک تفاوت‌ها و شباهت‌ها	۲	۳	۴	۹
	قدردانی از دیگران	۷	۹	۱۶	۳۲
	احترام گذاشتن به دیگران	۵	۷	۲۱	۳۳
	جمع کل	۲۰	۳۰	۶۴	۱۱۴
تصمیم‌گیری	پذیرش مسئولیت	۳	۵	۸	۱۶
	تصمیم‌گیری در مورد کارهای آینده	۲	۵	۲	۹
	انتخاب راه حل‌های مختلف	۳	۶	۳	۱۲
	بررسی جوانب کار	۳	۶	۰	۹
	توجه به اهداف در کارها	۵	۸	۰	۱۴
	آشنایی با تصمیمات روزمره	۴	۶	۲	۱۲
	جمع کل	۲۰	۳۶	۱۵	۷۱
برقراری ارتباط موثر	توجه به ژست بدن	۱	۰	۴	۵
	توجه به چشم و ابرو	۲	۰	۴	۶
	توجه به حرکات دیگران	۲	۳	۵	۱۰
	ابراز غم و شادی	۱۰	۶	۹	۲۵
	سوال پرسیدن	۴	۵	۴	۱۳
	تکرار و خلاصه حرف‌های طرف مقابل	۱	۰	۰	۱
	بیان ایده‌های خود	۸	۲۱	۲	۳۱
	نگاه کردن به طرف مقابل	۱	۰	۸	۹
	شیوه صحیح صحبت کردن	۵	۰	۰	۵
	گوش کرن و نحوه صحیح آن	۳	۴	۴	۱۱
	جمع کل	۳۷	۳۹	۴۰	۱۱۶

۱۰	۴	۳	۳	آشنایی با قوانین گروه	ارتباط بین فردی
۸	۴	۲	۲	آشنایی با گروه و ویژگی های آن	
۱۳	۵	۴	۴	آشنایی با مفهوم دوستی	
۱۳	۵	۴	۴	دانستن ویژگی های دوست خوب	
۴۴	۱۸	۱۳	۱۳	جمع کل	

مقوله	شاخص	متن	فعالیت	تصویر	جمع کل
مقایسه با هیجانات منفی	توجه به احساسات و حالات خود	۴	۳	۵	۱۲
	ارتباط هیجانات با احساسات و تفکر و رفتار	۱	۱	۲	۵
	مقایسه با ناکامی، خشم، بی حوصلگی و غمگینی	۱	۲	۲	۵
	مقایسه با هیجانات شدید دیگران	۲	۲	۲	۶
	جمع کل	۸	۸	۱۱	۲۷
حل مسأله	تعریف مشکل و مسئله	۵	۶	۶	۱۷
	بررسی جوانب مشکل و مسئله	۵	۶	۶	۱۷
	حل اختلافات شخصی	۴	۵	۳	۱۲
	استفاده از تفکر برای حل مشکل	۶	۸	۵	۱۹
	شناخت مسائل روز	۲	۴	۶	۱۲
	جمع کل	۲۲	۲۹	۲۶	۷۷
تفکر خلاق	خلق اثر هنری	۱	۲	۲	۵
	تجسم نمودن یک موضوع	۲	۲	۱	۵
	ارائه یک فکر تازه	۳	۴	۲	۹
	بیان داستان و شرح آن	۳	۴	۵	۱۲
	ارائه راهکار جدید	۵	۷	۴	۱۶
	جمع کل	۱۴	۱۹	۱۴	۴۷
تفکر انتقادی	وجود دلایل و مدارک یک قضاوت	۲	۴	۵	۱۱
	بررسی میزان دقت اطلاعات	۱	۵	۲	۸
	بررسی صحت اطلاعات	۲	۲	۰	۴
	جمع کل	۵	۱۱	۷	۲۳

همانطور که در جدول (۱) مشاهده می شود، فراوانی مهارت های زندگی در متن، برابر با ۱۶۴، در فعالیت ها برابر با ۲۲۱ و در تصاویر برابر با ۲۳۹ است. به ترتیب، مهارت های برقراری ارتباط مؤثر (فراوانی ۱۱۶)، همدلی (فراوانی ۱۱۴)، خودآگاهی (فراوانی ۱۰۵)، حل مسأله (فراوانی ۷۷)، تصمیم گیری (فراوانی ۷۱)، تفکر خلاق (فراوانی ۴۷)، ارتباط

بین فردی (فراوانی ۴۴)، مقابله با هیجانات منفی (فراوانی ۲۷) و تفکر انتقادی (فراوانی ۲۳) را به خود اختصاص داده‌اند. در ادامه جدول (۲) فراوانی مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی را در محتوای کتاب فارسی به تفکیک متن، فعالیت و تصویر نشان می‌دهد.

جدول ۲: فراوانی مؤلفه‌های پژوهش در کتاب فارسی پایه اول ابتدایی

مقوله	خودآگاهی	همدلی	تصمیم‌گیری	برقراری ارتباط موثر	ارتباط بین فردی	مقابله با هیجانات منفی	حل مسئله	تفکر خلاق	تفکر انتقادی
متن	۲۵	۲۰	۲۰	۳۷	۱۳	۸	۲۲	۱۴	۵
فعالیت	۳۶	۳۰	۳۶	۳۹	۱۳	۸	۲۹	۱۹	۱۱
تصویر	۴۴	۶۴	۱۵	۴۰	۱۸	۱۱	۲۶	۱۴	۷

در ادامه، ماتریس فراوانی‌های جدول (۲) به داده‌های بهنجار تبدیل شده‌اند.

جدول ۳: داده‌های بهنجار شده مؤلفه‌های پژوهش در کتاب فارسی پایه اول ابتدایی

مقوله	خودآگاهی	همدلی	تصمیم‌گیری	برقراری ارتباط موثر	ارتباط بین فردی	مقابله با هیجانات منفی	حل مسئله	تفکر خلاق	تفکر انتقادی
متن	۰.۲۳	۰.۱۷	۰.۲۸	۰.۳۱	۰.۲۹	۰.۲۹	۰.۲۸	۰.۲۹	۰.۲۱
فعالیت	۰.۳۴	۰.۲۶	۰.۵	۰.۳۳	۰.۲۹	۰.۲۹	۰.۳۷	۰.۴۰	۰.۴۷
تصویر	۰.۴۱	۰.۵۶	۰.۲۱	۰.۳۴	۰.۴	۰.۴۰	۰.۳۳	۰.۲۹	۰.۳

سپس بر اساس داده‌های بهنجار شده جدول (۳) برای هر مؤلفه، بار اطلاعاتی استخراج شد.

جدول ۴: میزان بار اطلاعاتی E_j حاصل از هر یک از مهارت‌های زندگی

مقوله	خودآگاهی	همدلی	تصمیم‌گیری	برقراری ارتباط موثر	ارتباط بین فردی	مقابله با هیجانات منفی	حل مسئله	تفکر خلاق	تفکر انتقادی
بار اطلاعاتی	۰.۹۵	۰.۸۶	۰.۹۱	۰.۹۸	۰.۹۶	۰.۹۶	۰.۹۷	۰.۹۶	۰.۹۳

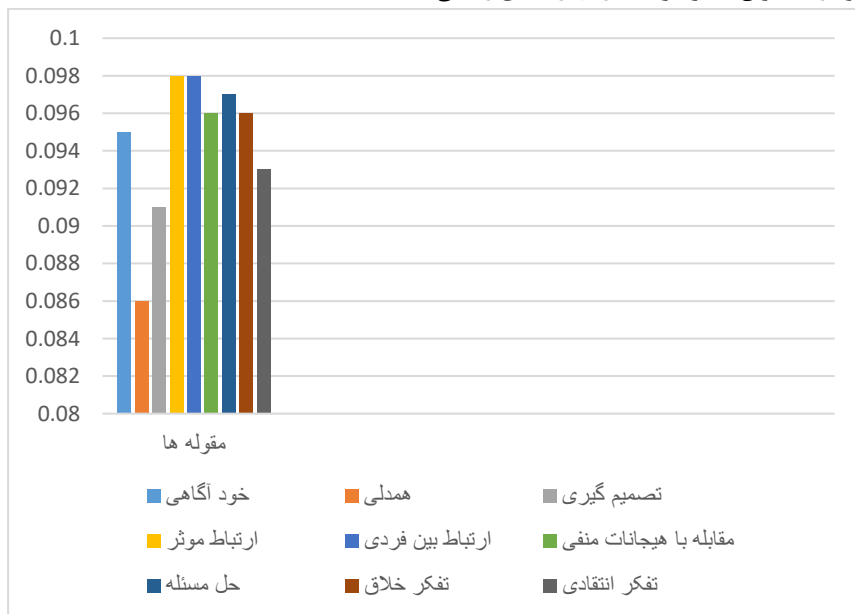
بارهای اطلاعاتی محاسبه شده در جدول (۵) تبدیل به ضرایب اهمیت شدند.

جدول ۵: میزان ضریب اهمیت Wj حاصل از هر یک از مهارت‌های زندگی

مقوله	خودآگاهی	همدلی	تصمیم‌گیری	برقراری ارتباط موثر	ارتباط بین فردی	مقابله با هیجانات منفی	حل مسئله	تفکر خلاق	تفکر انتقادی
ضریب اهمیت	۰.۱۱	۰.۱	۰.۱	۰.۱	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱

طبق یافته‌های جدول (۵)، بیشترین توجه به مهارت‌های خودآگاهی، ارتباط بین فردی، مقابله با هیجانات منفی، حل مسئله و تفکر خلاق شده است هر کدام با ضریب اهمیت ۰.۱۱ و در مرحله بعد به مهارت‌های همدلی، تصمیم‌گیری، برقراری ارتباط موثر و تفکر انتقادی با ضریب اهمیت ۰.۱ پرداخته شده است؛ اما با توجه به مقدار ضریب اهمیت، در سطح بالایی به تمامی مهارت‌های زندگی پرداخته نشده است. در نهایت، نمودار ۱ سیر شاخص‌ها و نتایج پژوهش را خلاصه کرده است.

نمودار ۱: میزان تأثیر هر یک از مهارت‌های زندگی

۵. نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف تحلیل گفتمان و محتوای کتاب فارسی اول ابتدایی بر اساس توجه به مهارت‌های زندگی انجام شد. همانگونه که از یافته‌های این تحقیق به دست آمد، در تحلیل محتوای کتاب فارسی پایه اول ابتدایی، فراوانی مهارت‌های زندگی در متن، برابر با ۱۶۴، در فعالیت‌ها برابر با ۲۲۱ و در تصاویر برابر با ۲۳۹ است. بدین ترتیب، می‌توان پی برد که با توجه به اینکه در کتاب فارسی پایه اول دبستان، میزان استفاده از متن اندک است و بیشتر از اشکال استفاده شده است، میزان استفاده از مهارت‌های زندگی در تصاویر بیشتر از متن است و از سوی دیگر، فعالیت‌ها و تکالیف کتاب هم به این مهم پرداخته‌اند. از طرف دیگر، نتایج فراوانی نشان داده‌اند که از بین مهارت‌های زندگی به مهارت‌های برقراری ارتباط مؤثر (فراوانی ۱۱۶)، همدلی (فراوانی ۱۱۴)، خودآگاهی (فراوانی ۱۰۵) بیشتر از سایر مهارت‌ها و مقابله با هیجانات منفی (فراوانی ۲۷) و تفکر انتقادی (فراوانی ۲۳) کمتر از سایر مهارت‌ها پرداخته شده است.

نتایج تحقیق نشان داده‌اند که فراوانی مهارت خودآگاهی در متن، فعالیت و تصاویر کتاب برابر با ۱۰۵ و ضریب اهمیت آن برابر با ۰.۱۱ است. شاخص آگاهی از احساس و علاقه، بیشترین فراوانی (۳۳) و شاخص آگاهی از نقاط قوت و ضعف خود، کمترین فراوانی (۵) را دارند. هر چند که نمی‌توان گفت بیشتر یا کمتر از سایر مهارت‌ها به آن پرداخته شده است؛ اما می‌توان با قطعیت عنوان کرد که از ضریب اهمیت بسیار بالایی برخوردار نیست.

در ادامه، فراوانی مهارت همدلی، در محتوای کتاب برابر با ۱۱۴ با ضریب اهمیت ۰.۱ است. علی‌رغم اینکه فراوانی این مهارت، دومین رتبه را در سطح کتاب دارد؛ اما ضریب اهمیت آن در سطح سایر مهارت‌ها بوده و از ضریب اهمیت بالایی نسبت به سایر مهارت‌ها برخوردار نیست. شاخص درک احساسات دیگران این مهارت، بیشترین فراوانی (۲۳) و شاخص درک تفاوت و شباهت (۴) کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. فراوانی مهارت تصمیم‌گیری در محتوای کتاب برابر با ۷۱ با ضریب اهمیت ۰.۱ است. شاخص تصمیم‌گیری و پذیرش مسئولیت، بیشترین فراوانی (۱۶) و تصمیم‌گیری در مورد آینده و بررسی جوانب (۴) کمترین فراوانی را دارند. میزان فراوانی این مهارت نسبت به سایر مهارت‌ها پایین بوده هر چند که ضریب اهمیت آن در سطح سایر مهارت‌هاست.

نتایج تحقیق همچنین نشان داده‌اند که فراوانی مهارت ارتباط مؤثر در محتوای کتاب برابر با ۱۱۶ با ضریب اهمیت ۰.۱ است. شاخص بیان ایده‌های خود بیشترین فراوانی (۳۱) و تکرار و خلاصه حرف‌های طرف مقابل (۱) کمترین فراوانی را داشتند. میزان فراوانی این

مهارت نسبت به سایر مهارت‌ها بالاتر بوده هر چند که ضریب اهمیت آن در سطح سایر مهارت‌هاست و از ضریب اهمیت پایینی برخوردار است. فراوانی مهارت ارتباط بین فردی در محتوای کتاب برابر با ۴۴ با ضریب اهمیت ۰.۱۱ است. شاخص آشنایی با مفهوم دوستی، بیشترین فراوانی (۱۳) و آشنایی با گروه و قوانین آن (۸) کمترین فراوانی را داشتند. میزان فراوانی این مهارت نسبت به مهارت‌های برقراری ارتباط مؤثر، همدلی، خودآگاهی، حل مسأله، تصمیم‌گیری و تفکر خلاق کمتر است و از ضریب اهمیت بالایی برخوردار نیست.

همچنین فراوانی مهارت مقابله با هیجانات منفی و استرس در محتوای کتاب برابر با ۲۷ با ضریب اهمیت ۰.۱۱ است. شاخص توجه به احساسات و حالات خود، بیشترین فراوانی (۱۲) و مقابله با خشم، ناکامی و غمگینی، کمترین فراوانی (۵) را دارند. میزان فراوانی این مهارت نسبت به مهارت‌های برقراری ارتباط مؤثر، همدلی، خودآگاهی، حل مسأله، تصمیم‌گیری، تفکر خلاق و ارتباط بین فردی، پایین بوده هر چند که ضریب اهمیت آن در سطح سایر مهارت‌هاست.

فراوانی توجه به مهارت حل مسأله در محتوای کتاب برابر با ۷۷ با ضریب اهمیت ۰.۱۱ است. شاخص استفاده از تفکر برای حل مشکل، بیشترین فراوانی (۱۹) و حل اختلافات شخصی و شناخت مسائل روز کمترین فراوانی (۱۲) را دارند. میزان فراوانی این مهارت نسبت به مهارت‌های برقراری ارتباط مؤثر، همدلی و خودآگاهی پایین بوده و رتبه چهارم را دارد، هر چند که ضریب اهمیت آن در سطح سایر مهارت‌هاست و نتایج این تحقیق با نتایج تحقیقات دیگر که نشان داده‌اند در کتب فارسی به مهارت حل مسأله بیشترین توجه شده است، همخوان نیست.

فراوانی مهارت تفکر خلاق در محتوای کتاب برابر با ۴۷ با ضریب اهمیت ۰.۱۱ است. شاخص ارائه راهکار جدید، بیشترین فراوانی (۱۶) و خلق اثر هنری و تجسم نمودن موضوع (۵) کمترین فراوانی را دارند. میزان فراوانی این مهارت نسبت به مهارت‌های برقراری ارتباط مؤثر، همدلی، خودآگاهی، حل مسأله و تصمیم‌گیری، پایین بوده و رتبه ششم را دارد. هر چند که ضریب اهمیت آن در سطح سایر مهارت‌هاست و در پایان، فراوانی مهارت تفکر انتقادی در محتوای کتاب برابر با ۲۳ با ضریب اهمیت ۰.۱۱ است. شاخص وجود مدارک و دلایل قضاوت بیشترین فراوانی (۱۱) و بررسی صحت اطلاعات کمترین فراوانی (۴) را دارند. میزان فراوانی این مهارت نسبت به سایر مهارت‌ها پایین بوده و در رتبه نهم قرار دارد. همچنین از ضریب اهمیت پایینی برخوردار است.

منابع

- بندک، موسی؛ ملکی، حسن؛ عباس‌پور، عباس؛ ابراهیمی‌قوام، صغری. (۱۳۹۳). «بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر خلاقیت دانش آموزان»، نشریه ابتکار و خلاقیت در علوم/انسانی، ۴ (۱)، ۲۰۰-۱۸۹.
- چناری، گلنار؛ نجفی، حسین. (۱۳۹۴). «مطالعه تأثیر آموزش تفکر انتقادی و حل مسأله بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان»، کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما.
- رحیم‌زاده کلاله، المیرا؛ خانیکی، الهه. (۱۳۹۸). آموزش مهارت‌های زندگی برای کودکان و نوجوانان در مدارس، شرکت تعاونی خدمات نشر سرمشق.
- رضوانی، رضا؛ امیری، طیبه. (۱۳۹۲). «تحلیل محتوای کتاب زبان انگلیسی منتخب دانشگاهی از نظر توجه به هوش‌های چندگانه» فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۴ (۴)، ۱۶۵-۱۵۲.
- ریگی‌نژاد شورکی، کریم؛ ریگی، خداداد؛ رخشایی مهر، مصطفی. (۱۴۰۲). «تأثیر آموزش مجازی به عنوان عنصر کمکی آموزش ابتدایی در بستر شبکه‌های اجتماعی داخلی» هشتمین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی ایران، ۸ (۱)، ۱۲۵-۱۰۵.
- خادمی‌اشکذری، ملوک؛ پیرفیروزجایی، فاطمه. (۱۴۰۱). «تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی براساس مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی»، چهارمین همایش ملی پژوهش‌های حرفه‌ای در روانشناسی و مشاوره از نگاه معلم، ۴ (۱)، ۸۵-۶۷.
- عادل، آذر. (۱۳۸۰). بسط و توسعه روش آنتروپی شانون برای پردازش داده‌ها در تحلیل محتوی. علوم انسانی الزهرا. ۱۸ (۳۸-۳۷)، ۱-۱۸.
- عظیمی، محمد؛ ادیب، یوسف و مطلبی، حسین (۱۳۹۶). «مطابقت برنامه درسی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی براساس مفروضه‌های نظام سلامت»، مجله دانشکده انستیتو تحقیقات بهداشتی، ۵ (۱)، ۹۶-۸۳.
- غیاثی، پروین؛ فانی، حجت اله؛ شیرین کام، اسحق. (۱۳۸۸). «بررسی جایگاه مهارت‌های زندگی در محتوای کتب درسی پایه اول دوره ابتدایی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

کریمی، ابوبکر. (۱۴۰۲). «تحلیل و ارزیابی تعدادی از کتاب‌های درسی دوره ابتدایی از نظر میزان توجه به آموزش مهارت‌های زندگی با تأکید بر مهارت‌های ارتباطی و مقابله‌ای سازگاران»، *مطالعات آموزشی و آموزشگاهی*، ۱۲(۲)، ۶۲۴-۵۸۷.

میرزایی، آسیه. (۱۴۰۱). *هر مهارت یک بازی جادویی*، تهران: انتشارات اهل سخن.
مصطفایی، علی. (۱۳۹۷). *مهارت‌های زندگی و فنون آموزش آن*، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.

نوراله‌دزفولی، محمدحسین. (۱۴۰۲). *تکنیک‌های نوین حل مسئله و تصمیم‌گیری*، تهران: مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران.

نعیم، مهدی؛ رضایی شریف، علی (۱۳۹۵). «اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر سازگاری زناشویی و کاهش خشونت خانگی علیه زنان»، *دو ماهنامه روانشناسی و روانپزشکی شناخت*، ۳(۲)، ۳۲-۲۱.

منابع غیرفارسی

Joy A.; Cover, M. Thomas (2006). *Elements of Information Theory*. 2nd Edition. Wiley- Interscience (Wiley & Sons).

Gbenga Adewale, J (2011). Competency level of Nigerian Primary 4 pupils in life skills achievement test, *Education 3-13*, Vol. 39, No.3, Pp. 221-232.

Shannon E. Claude (1948). *A Mathematical Theory of Communication*, Bell 423 - 656 *System Technical Journal*. 27(3,4). Pp: 423 – 656.